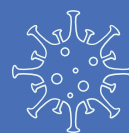

КОВИД-19 пандемиясынын
шартында мамлекет тарабынан
көрүлүп жаткан чаралар боюнча
Жарандык жана Саясий Укуктар
жөнүндө Эл аралык Пактынын
(ЖСУЭАП) бузулушунун
мониторингине кызыккан
адамдар үчүн колдонмо

КОВИД-19 пандемиясынын шартында мамлекет тарабынан көрүлүп жаткан чаралар боюнча Жарандык жана Саясий Укуктар жөнүндө Эл аралык Пактынын (ЖСУЭАП) бузулушунун мониторингине кызыккан адамдар үчүн колдонмо

© Жарандык жана Саясий Укуктар боюнча борбор (ССРР борбору), 2021-жылдын январы

Дареги: Рю де Варембе 1 көчөсү, СН-1202, Женева, Швейцария;

Почта дареги: Почта ящиги 183, СН-1211 Женева, Швейцария

Телефон: +41 (0)22 33 22 555;

Электрондук почта: info@ccprcentre.org;

Сайт: www.ccprcentre.org

Автору: Дайсукэ Ширане (Азия Тынч океан аймагы боюнча координатор, СССРР борбору)

Дизайны: Celacanto Producciones

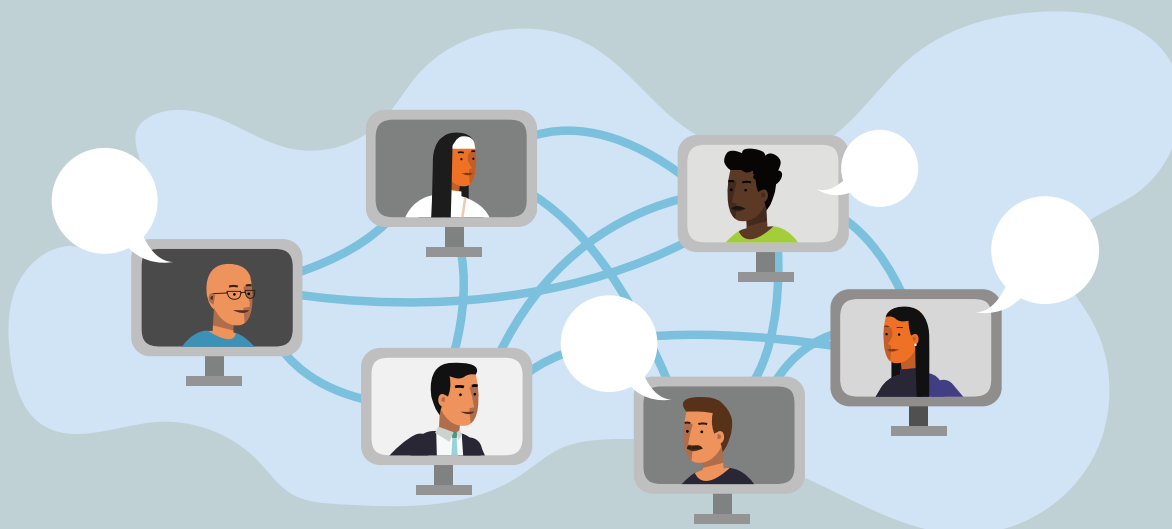
ССРР борбору булак катары талапка ылайык көрсөтүлгөн шартта, бул материалдын тексти коммерциялык эмес максаттарда колдонулуп жана жайылтылса болот.

Колдоосу менен жарыяланды:

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Federal Department of Foreign Affairs FDFA

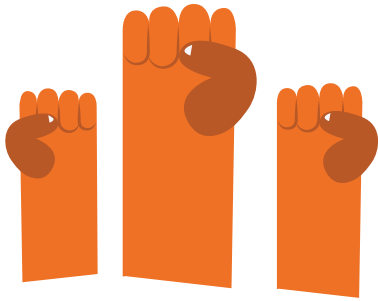

Мазмуну

БАШ СӨЗ	4
Кириүү	8
Айрым бир чектелген кырдаалдарда чектөөлөргө уруксат берүүчү ЖСУЭАП беренелери	10
12-берене – кыймыл-аракеттин эркиндиги	11
18-берене 3-§ – өз динин тутуу эркиндиги.....	15
19-берене 2-§ – маалыматка жетүү укугу менен бирге сөз эркиндиги.....	17
21-берене – тынч жыйындардын эркиндиги.....	20
22-берене – ассоциациялар эркиндиги	23
Эркиндиктен эрксизден ажайыратуу же кийлигишүү (6-9 жана 17-беренелер).....	25
ЖСУЭАПтан легитимдүү чегинүү үчүн талап кылынган процедура жана шарт	27
Чегинүү үчүн талап кылынган процедура	28
Чегингенде көрүлө турган шарттар	29
ЖСУЭАП боюнча чегинүүгө жол бербеген укуктар	33
6-берене – Жашоого болгон укук	34
7-берене – Кыйноолорго тыюу салуу	35
8-берене 1-§ жана 2-§ – Кулчулукка тыюу салуу.....	35
11-берене – Кандайдыр бир келишимдик милдеттенмесин аткара албай турган абалда болгону үчүн аны ушул негиз менен эркиндиктен ажыратууга тыюу салуу	35
15-берене – Кылмыш мыйзамдарынын артка кайтарылбоо принциби	35
16-берене – Адамдын укук субъектиси экендигин таануу	36
18-берене – Ой, абийир жана дин эркиндиги	36
ЖСУЭАПтын чегинүүгө жол бербеген башка элементтери	37

Баш сөз

Өзгөчө кырдаалдарга каршы туруу үчүн мамлекет тандап алган жол, адам укугунун маанилүүлүгүнүн алар баалаган чектерин көрүүгө мүмкүндүк берет. Адам укуктары аларды пайдалануу жагымдуу болгон шартта гана “бактылуу учурдагы достор” болуп эсептелбейт; тактап айтканда адам укуктары абдан катаал жана көйгөйлүү кырдаалдарда да зор мааниге ээ. Бул мындан келип чыгат, абал абдан оорлоп кеткенде көпчүлүктүн жыргалчылыгы үчүн айрым адамдардын укуктарын курмандыкка чалуу аракети бөтөнчө олуттуу болуп саналат. Булардын бардыгынан тышкары тарых көрсөткөндөй, өзгөчө кырдаалдар учуру кээде ушундай болуп тургандыктан, кризистен улам калктын арасындагы дүрбөлөң түшүүгө жамынып алып, бийлик кыянатчылык менен пайдаланылат. Өзгөчө кырдаалдарда адам укугун сактоо зарылдыгы албетте, алар адаттагы мезгилде колдонулуп жүргөндөй эле деңгээлде сакталышы керек дегенди билдирбейт.

Керек болсо адаттагы мезгилде да адам укугу башка адамдардын укуктары жана маанилүү коомдук кызыкчылыктар менен негиздүү шайкеш келгидей колдонулушу керек; өзгөчө кырдаалдарда мындай абал зор күч менен болуп өтөт, анткени ушундай абалга байланышкан тобокелчиликтер көпчүлүк адамдардын негизги укуктарына коркунуч жаратып жана абдан маанилүү коомдук кызыкчылыктардын көпчүлүгүнө таасирин тийгизет. Адам укуктарына олуттуу мамиле менен адам укуктарын акыл-эстүүлүк менен сактоонун ортосундагы кылдат баланс ушундайча камсыздалышы керек.

Жарандык жана Саясий Укуктар жөнүндөгү Эл Аралык Пакт (ЖСУЭАП) 4-беренедө өзгөчө кырдаалдарга тиешелүү жобо – өзгөчө кырдаалдарда адам укугун колдонуу үчүн маанилүү талаптарды коюп, айрым учурларда мамлекеттер үчүн ийкемдүү мүмкүнчүлүктөрдү сунуш кылып, ал эми башка аспектилерде бекем талаптарды жүктөө менен айтылат. Мамлекеттер айрымдарынан артка чегине алышат, бирок адам укугуна тиешелүү өз милдеттеринин бардыгынан эмес; чегинүү эң бир зарылдыктан улам болушу керек (Адам укуктары боюнча комитеттин талаптарына ылайык, алар өз табияты боюнча пропорциялуу болушу зарыл) жана эл аралык мыйзамдуулук менен дискриминация эместик шарттарына туура келиши керек. Чегинүү режими берип жаткан абдан чоң ийкемдүүлүк, кабыл алынып жаткан чараларга эл аралык деңгээлде кунт коюп көңүл бурууга алып келет – ушуга байланыштуу мамлекеттер эл аралык коомчулукка өзгөчө кырдаалдын себебинен улам адам укугуна тиешелүү милдеттеринен чегине тургандыгы боюнча ниетин ачык жарыялап билдириши керек.

КОВИД-19дан улам болгон кризис, акыркы он жылдыктарда дүйнө кабылган өтө кайгылуу, эң бир глобалдуу өзгөчө кырдаал экендигин көрсөтүп турат. ССРР борбору жыйнаган маалыматка ылайык, 80ге жакын мамлекет өзгөчө кырдаал киргизгендигин расмий жарыялады, алардын 18и БУУга билдирди. Мамлекеттер кабыл алган өзгөчө кадамдардын арасында кыймыл-аракетти, адамдардын бир жерге жыйналуусун олуттуу чектөөлөр болду, бизнести токтотуу жана байланыштарды изилдөө максатындагы бир катар көзөмөлдөөчү чаралардын болушу жана ушундай айрым чаралардын адам укугу боюнча Пакт менен башка эл аралык документтерден чыккан милдеттенмелерге шайкеш келүүсү шек жараткандай абалга коюлду. Эгер так айтсак, КОВИД-19 чегинүүгө жол берген айрым чараларды колдонууну актай турган чындап эле медициналык шашылыш кырдаал болду беле дегендей бир аз шек жаратат – бирок мамлекеттердин пандемияга

болгон жооптору аша чапкандай, айрым учурларда фактыларга же мыйзамдарга негизделбеген, же болбосо түздөн-түз кыянатчыл пайдалануулар менен коштолду. Башкача айтканда адам укугун чектөө боюнча чаралар жана аны кемсинтүүнүн ортосундагы баланс бир жагынан, ошондой эле коргоосу гипотетикалык жактан көрсөтүлгөн чараларды кабыл алууга негизделген укуктары жана кызыкчылыктары барлардын атаандашуусу кээде дал келбей жатты.

Дал ошол жогоруда айтылгандардан улам ССРР борбору ушул материалда жарандык коомдун топтору үчүн, жалпы өзгөчө кырдаал абалында мамлекеттин жүрүм-турумуна баа берүүгө жана ошону менен бирге КОВИД-19 пандемиясы учуруна тиешелүү Пакттын укуктук стандарттарын жеткиликтүү кылууну чечти. Бул материал ушундай топторго укуктук суроолор менен укуктук шарттардын белгилүү бир топтомун берүүгө багытталган, буларды алар өздөрүнүн адвокациялык иштеринде, ошону менен бирге Адам укуктары боюнча комитеттин көмүскө докладдарын даярдоодо жана адам укугунун сакталышына мониторинг жүргүзгөн башка эл аралык органдар үчүн окуп үйрөнүп, колдоно алышат. Бул тапшырманын маанилүүлүгү ашыра бааланбайт: Жогоруда көрсөтүлгөндөй, өзгөчө кырдаалдарда адам укуктары эң эле аялуу болуп саналат, ошондуктан өзгөчө ыйгарым укуктарды кыянатчылык жана туура эмес пайдаланууну азайтууга багытталган эл аралык деңгээлдеги көзөмөл коргоонун акыркы чарасы болуп эсептелет. Укук коргоочулар улуттук деңгээлде эл аралык көзөмөлгө көмөк көрсөтө алышат, эгер алар өзгөчө кырдаал абалында адам укуктарынын эл аралык ченемдерин сактоо боюнча БУУ органдарына тиешелүү маалыматтарда берип турушса; алардын отчеттору канчалык БУУ органдарында колдонуу ыктымалдуулугу жогору болгон укуктук анализге негизделсе, отчеттор ошончолук пайдалуу жана эффективдүү болушу мүмкүн.

Анткени КОВИД-19дун кризиси убагында адам укугу жаатындагы ченемдер абдан жогору, мүмкүн болушунча иш жүзүндөгү жана укуктук көз караштан көзөмөлдүн так болушу абдан маанилүү, жарандык коомдун топтору ушул аракеттенүүнүн абдан маанилүү катышуучулары, аларсыз Адам укуктары боюнча комитети сыяктуу органдар айрым жоготууларга учурайт. ССРР борбору өз кезегинде тынымсыз аракеттерди көрүүнү токтотпой, анын ичинде ушул документ сыяктуу маанилүү жана өтө пайдалуу публикациялар аркылуу да бардык кызыккан адамдарды бириктирүүдө жана алардын кесиптик өз ара аракеттеринин сапатын колдоодо басымдуу роль ойнойт. Бул иш адам укугу боюнча эл аралык деңгээлде иштеп жаткан бардыгыбыз тараптан жогору бааланат.

Проф. Юваль Шани

Адам укуктары боюнча

комитеттин мурунку төрагасы

Киришүү

КОВИД-19 пандемиясынан келип чыккан саламаттык сактоо тармагындагы болуп көрбөгөндөй кризистин шарттарында, мамлекет жана бийликтин жергиликтүү органдары тарабынан ар кандай чаралар көрүлдү, анын ичинде айрым адамдардын укуктары менен эркиндиктерин чектөөлөр да болду. Көп учурларда мындай чектөөлөр вирустун жайылышын басуу жана жашоого укук менен бардык адамдардын ден соолугун сактоодо зарылчылык болуп эсептелет. Чындыгында белгилүү бир жарандык жана саясий укуктардын чектелиши, Жарандык жана Саясий Укуктар жөнүндөгү Эл Аралык Пакт (ЖСУЭАП) аркылуу айрым бир чектелген кырдаалдарда, анын ичинде коомдук саламаттык үчүн чыныгы тобокелчиликтер бар учурда уруксат берилет. Буга толуктоо, олуттуу улуттук шарттарда, КОВИД-19дан пайда болгон кырдаалдай абалда ЖСУЭАП катышуучулары – мамлекеттер ЖСУЭАП боюнча өз милдеттеринин айрымдарынан, эгер талаптар жана шарттар ЖСУЭАПтын 4-беренесине ылайык сакталып жатса, убактылуу негизде чегине алышат.

Буга карабастан, коомдук саламаттыкты сактоо үчүн көрүлгөн айрым чаралардын деңгээлине, таасирине жана узактыгына байланышкан маселелердин ЖСУЭАП уруксат берген чектөөлөр менен чегинүүлөрдүн көлөмүнүн чегинен чыгып кетүү мүмкүндүгү тынчсыздандырат. Ошондой эле айрым катышуучу – мамлекеттер КОВИД-19ду бийликти бекемдөөдөгү мүмкүнчүлүктөр катары колдонуп жаткандыгы, жаңы өзгөчө ыйгарым укуктарды киргизүү же жарандык коомдун уюмдарына (ЖКУ), укук коргоочуларга же саясий оппозицияга карата катуу чараларды кабыл алуулары жөнүндө билдирүүлөр да болду. Айрыкча белгилей турган жагдай, жагымсыз жана маргиналдуу абалда калган адамдар жана топтор, булар адам укуктарынын бузулушуна карата аялуу абалда болуп, улуттук түзүмдөгү системанын

кемчиликтеринен жана коомдогу тамырлап кеткен проблемалардын себебинен КОВИД-19дун жайылышынын алдында калышты, ошондой эле аларга карата көрүлгөн чаралардын терс таасиринде калуусу пропорциялуу даражада болгон жок.

ЖСУЭАП БУУнун Адам укуктары боюнча комитети (АУК) ЖСУЭАПты аткаруу мониторинги боюнча орган болуп эсептелээрин аныктайт. Анын компетенциясына ЖСУЭАПтын тигиниси же мунусу чындап бузулушунун бар же жок экендигин аныктоо кирет. Бул негизинен мамлекеттин отчеттуулугу боюнча милдеттеринин контекстинен ар бир учурду жекече катуу кароону талап кылат, булар боюнча маанилүү маалыматтар көп учурда улуттук деңгээлдеги кызыкдар адамдар, муну менен бирге жарандык коомдун уюмдары жана укук коргоочулар тарабынан берилет.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, бул Колдонмо тиешелүү кызыкдар адамдарды, өзгөчө жарандык коомдун уюмдарын (ЖКУ), укук коргоочуларды жана улуттук укук коргоочу институттарды (УУКИ), мамлекеттер КОВИД-19 пандемиясынын контекстинен көрүп жаткан чаралардын жарандык жана саясий укуктарды сактоодогу терс таасирин баалоо жана эффективдүү мониторинг жүргүзүү үчүн инструменттер менен камсыз кылууну максат кылат. Колдонmodo баяндама жана ЖСУЭАП беренелерин жөнөкөй түшүндүрүү берилген, беренелер белгилүү бир кырдаалдарда чектөөлөргө уруксат берет (2-бөлүм); ЖСУЭАПтан легитимдүү чегинүү үчүн талап кылынган процедуралар жана шарттар (3-бөлүм); ошондой эле ЖСУЭАПта каралган укуктар, булардан кандай кырдаал болбосун, керек болсо өзгөчө кырдаал абалында да чегинүүгө уруксат берилбейт (4-бөлүм).

Ар бир бөлүм жетекчиликке ала турган бир нече суроолор менен коштолот, алар кызыккан адамдарга окуя болгон жерде ЖСУЭАПтын бузулуу тобокелдиктерин жана түрлөрүн жөнөкөй эффективдүү жол менен ачыкка чыгарууга жардам берет. Документ ошондой эле ар кандай катышуучулар тарабынан мамлекеттеги өзгөчө абал учурунда жарандык жана саясий укуктардын бузулушун аныктап жана кароодо, анын ичинде адам укугуна негизделген мамиленин өнүгүшүн жергиликтүү жана улуттук деңгээлдеги коомдук саламаттыктын кризисине жана адам укугун коргоону бекемдөөгө карата андан ары аракет кылууга негиздеме болуп бере алат.

2. АЙРЫМ БИР КЫРДААЛДАРДА ЧЕКТӨӨЛӨРГӨ УРУКСАТ БЕРГЕН ЖСУЭАП БЕРЕНЕЛЕРИ

ЖСУЭАПтагы беренелер **12 (кыймыл-аракеттин эркиндиги), 18 3-§ (дин тутуу эркиндигине болгон укук), 19 (сөз эркиндиги), 21 (тынч жыйындарга болгон укук),** жана **22 (ассоциациялардын эркиндиги),** буларда көрсөтүлгөн эркиндиктерди чектөө өзгөчө кырдаалдардан жана контекстен алынып уруксат берилээрин бөлүп көрсөтүп турат. Жогоруда көрсөтүлгөндөй, катышуучу – мамлекеттерде тиешелүү беренелерде көрсөтүлгөн шарттар сакталганда ЖСУЭАП боюнча өз милдеттеринен чегинбей туруп, чектөөлөрдү киргизүүгө уруксат берилет. Ошондой эле айрым бир чектөөлөргө өзгөчө кырдаалдарда ЖСУЭАПтын төмөнкү беренелерине карата 6-берене (жашоого болгон укук), 9-берене (эркиндикке болгон укук), 12-берененин 4-§ (жашай турган жерди тандоо эркиндигине болгон укук) жана 17-беренеге (жеке жашоого болгон укук) карата уруксат берилет, эгер алар “негизсиз” ажыратууга (6-9-беренелер, 12-берене 4-§) же кийлигишүүгө тиешеси БОЛБОСО (17-берене), мындайда мыйзамсыз, легитимсиз, милдеттүү эмес же болбосо туура келбеген ажыратуу же кийлигишүү өз табиятынан ыктыярдуу катары каралат.

Катышуучу – мамлекеттер чектөөлөрдү киргизүүдө Адам укуктары

боюнча комитетине өздөрүнүн мезгилдүү докладдарын жөнөтүү менен алар тууралуу атайын маалыматтарды бериши керек, так айтканда:

- мүнөзү жана так көлөмү;
- кырдаалдар жана контекст боюнча;
- негиздеме; жана
- таасири жөнүндө¹.

Комитет катышуучу – мамлекеттердин мезгилдүү докладдарын баяндоо учурунда киргизилген чектөөлөр чындап эле акталгандыгы боюнча тиешелүү мамлекеттеги абалды караштырат жана аныктайт. Адам укуктары боюнча комитеттин Жалпы Тартипте Эскертүүсү (ЖТЭ) Пактка ылайык укуктар кандай корголушу керек жана алар качан чектеле тургандыгына тиешелүү толук маалыматтарды алуу үчүн андан ары пайдаланылат (караңыз, мисалы ЖТЭ 36 6-берене боюнча, ЖТЭ 35 9-берене боюнча, ЖТЭ 27 12-берене боюнча, ЖТЭ 16 17-берене боюнча, ЖТЭ 22 18-берене боюнча, ЖТЭ 34 19-берене боюнча жана ЖТЭ 37 21-берене боюнча; азыркы учурда 22-берене боюнча жалпы тартиптеги эскертүү жок).

12-БЕРЕНЕ – КЫЙМЫЛ-АРАКЕТТИН ЭРКИНДИГИ

12-берене ар бир адамдын кайсы **бир мамлекеттин аймагында болуу укугун**, ушул аймактын чегине таандыгын, **эркин кыймыл-аракетин** жана **жашай турган жерин эркин тандоо** укугун (1-§); **ар бир адамдын** кайсы гана мамлекеттен болбосун анын ичинде **өз мамлекетинен чыгып кетүү укугун** (2-§); жана **өз мамлекетине кирүү укугун** коргойт.

12-берене 3-§ эгер алар **мыйзамда каралса жана төмөнкүлөрдү коргоо үчүн зарыл** болсо 1-§ жана 2-§ тиешелүү чектөөлөргө жол берет:

---

1. Мисалы, Адам укугу боюнча комитеттин №22 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4), §8

- i. Улуттук коопсуздук;
- ii. Коомдук тартип (ordre public);
- iii. Коомдук саламаттык;
- iv. Калктын коомдук адеп-ахлагы; жана
- v. Башкалардын эркиндиктери жана укуктары.

Чектөөлөр мыйзамда каралганда так айтканда, “мыйзам өзү укуктар кайсы учурда чектелиши керектиги боюнча шарттарды коюшу зарыл”², “ачык критерийди жана алар аны ишке ашыра турган адамдарга чексиз дискрециялык ыйгарым укуктарды берилбеши керектигин”³ колдонуу менен каралуусу зарыл.

Жогоруда көрсөтүлгөндөрдөн башка чектөөлөргө жеринде уруксат берилбейт.

Чектөө үчүн көрүлүүчү чаралар “шайкештик принцибине туура келиши зарыл”; алар “өздөрүнүн коргоо функциясын аткарууга ылайык болушу” керек; алар “ушулардын жардамы менен каалаган жыйынтыкка жетүү үчүн алардын арасындагы эң аз чектөөчү каражат болушу зарыл; алар корголуп жаткан кызыкчылыкка шайкеш келгидей болушу” керек⁴.

Пропорциялуулук принциби “чектөөлөр каралып жаткан мыйзамдарда гана эмес, мыйзамдарды колдонуу процессинде административдик жана сот бийлиги тарабынан” да сакталышы керек⁵.

“Мыйзамдар тарабынан каралбаган же 12-берененин 3-пунктуна туура келбеген” кандай чектөөлөр болсо да, ЖСУЭАПтын 12-беренесинин 1-пункту жана/же 2-пункту кепилдик берген укуктардын бузулушун көрсөтөт⁶.

Мындан тышкары 12-берене боюнча кандай чектөөлөр болсо да “теңчиликтин жана дискриминация кылбоонун фундаменталдуу принциптерине” туура келиши керек жана ЖСУЭАПтын ачык бузулушу болуп, качан гана “кандайдыр бир түрдү расасы, терисинин өңү, жынысы, тили, дини же дагы башка пикири, улуттук же социалдык теги, мүлкү, туулушу же башка макамы боюнча айырмачылыктарды” белгилөөсү эсептелет⁷. Чет өлкөлүк жаран “мамлекеттин

---

2. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §12

3. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §13

4. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §14

5. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §15

6. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §12

7. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §18

аймагында мыйзамдуу жүрсө, кандай гана болбосун 12-берененин 1-2-пункттары кепилдеген анын укуктарына болгон чектөөлөр, ошондой эле мамлекет жарандарына камсыздагандан айырмаланган бардык кайрылуулар, 12-берененин 3-пунктунда каралган жоболорго ылайык келип негиздүү болушу зарыл”⁸.

12-берененин 4-§ өз өлкөсүнө кирүү укугунан негизсиз ажыратууга тыюу салат. Эгер алар мыйзамда каралса дагы бул укуктун чектелиши, айрым бир кырдаалдарда акылга сыярлык болуп жана ЖСУЭАПтын жоболоруна шайкеш келиши зарыл⁹. Мисалы, катышуучу-мамлекет кимдир бирөөнү жарандыктан ажыратып же кээ бир адамдардын өлкөгө кайтып келишине жол бербөө максатында аларды үчүнчү өлкөгө кетирип жибербөөгө тийиш.

Эгер кандайдыр бир чектөө 12-беренеге тиешелүү болсо, катышуучу-мамлекет Адам укуктары боюнча комитетке өздөрүнүн мезгилдүү докладдарында бардык тиешелүү маалыматтарды көрсөтүшү керек, анын ичинде:

- көрсөтүлгөн чектөөлөр негизделген укуктук ченемдер¹⁰;
- ушул укуктар чектелген учурдагы укуктук коргоо каражаттарынын бар экендиги¹¹; жана
- өз учурунда катышуучу – мамлекеттин аймагында жүргөн чет өлкөлүктөргө карата айрым кырдаалдарда ушуга байланыштуу аларга болгон мамилелер жарандарга болгон тиешелүү мамилелерден айырмаланса, ошондой эле ушундай айырмачылыкты актай турган себептер¹².

Адам укугу боюнча комитеттин жалпы тартиптеги эскертүүсү №27 (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9) кыймыл-аракеттин эркиндиги ЖСУЭАПтын 12-беренесине ылайык кандай чечмеленип жана корголо тургандыгына тиешелүү чоң маалыматтарды бере алат.

8. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §4

9. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §21

10. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §12

11. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §3

12. Адам укугу боюнча комитеттин №27 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.9), §4

КОВИД-19дун жайылышы контекстинде ЖСУЭАП бузулууларына мониторинг үчүн суроолордун тизмеси:

Мамлекеттин бийлик органдары кабыл алган чаралар ЖСУЭАПтын 12-беренесинде көрсөтүлгөндөй кыймыл-аракеттин эркиндигин чектеген чаралар болуп жатабы, алар:

- I. Кыймыл-аракетти чектөөнүн көлөмүнө, жашоого тандалган жерге же өлкөдөн чыгып кетүү эркиндигине тиешелүү ачык критерийлер жана так аныктамалар мыйзамда каралганбы?
- II. Коомдук саламаттыкты КОВИД-19 пандемиясынан сактоо үчүн абсолюттук зарылдык болуп жатабы жана азыраак деңгээлде кийлигишкен мүнөздө болуудабы (коомдук саламаттыкты бирдей даражада коргой турган аз зыян тийгизүүчү альтернатива жок)?
- III. Эч кандай дискриминация максаты жок же белгилүү бир топторго таасири жок колдонулат (мисалы, негиздүү себеби жок эле чектөө таасиринде калган өзгөчө топтор жокпу)?
- IV. Кандайдыр бир негизделбеген айырмачылыгы жок эле ар бир адамдын ден соолугун бирдей эле коргошот (коргоодон негизсиз чыгарылып салган кандайдыр бир бөтөнчө топ жокпу)?

Эгер сиз жогорудагы суроолордун бирине “ЖОК” деп жооп берсеңиз, ЖСУЭАП бузулуу тобокелдиги бар, төмөнкү аспектилерди текшерсеңиз:

- ЖСУЭАПтын 12-беренесинде көрсөтүлгөн кыймыл-аракет эркиндигинин укугун кайсы чаралар, кандай жол менен бузуп жатышат?
- Кайсы мыйзам чектөөгө негиздеме берип жатат, кандай жол менен?
- Коомдук саламаттыкты КОВИД-19дан коргоо максатынан алганда, чектөөлөрдүн кайсы бөлүгү милдеттүү эмес, пропорционалдуу эмес же акталбай калат, кандай мааниде?
- Кандай топтор дискриминацияга же чектөөлөрдүн өзгөчө таасирине кандай жолдор менен дуушар болууда?
- Кандай топтор корголуу тармагынан кайсы жолдор менен чыгарылган?

18-БЕРЕНЕ 3-§ - ДИН ТУТУУ ЭРКИНДИГИНЕ УКУК

18-берене ар бир адамдын ойлонуу, абийир жана дин тутуу эркиндигине болгон укугун коргойт. Буга динде болуу, кабыл алуу же өз тандоосу жана эркиндиги боюнча өз динин жана ишенимин тутунууда, сыйынууда, диний ырым-жырымдарды жана окууларды аткарууда жалгыз да, башкалар менен бирге да, ачык да же жекече да болуу кирет.

18-берене 3-§ эгер **мыйзамда жазылып** жана **төмөнкүлөрдү коргоо үчүн зарыл** болсо, **дин эркиндигин белгилүү бир чектөөгө** жол берет:

- i. **Коомдук коопсуздук;**
- ii. **Коомдук тартип;**
- iii. **Коомдук саламаттык;**
- iv. **Коомдук адеп-ахлак; жана**
- v. **Башкалардын негизги укуктары жана эркиндиги үчүн.**

Ойлонуу же абийирге жана дин тутууну кабыл алуу эркиндигине же өз тандоосу боюнча ишенимге карата эч кандай чектөөлөргө уруксат берилбейт.

Улуттук коопсуздук дин тутуу эркиндигин чектөө үчүн уруксат берилген негиздемелердин тизмесине кирген **ЭМЕС**. Адеп-ахлакты коргоо максатындагы чектөөлөр бир гана коомдук, философиялык жана диний салттардан келип чыккан принциптерге негизделбеши керек¹³.

Дин тутууну эркиндигине кандай гана чектөөлөр болбосун, алар 18-беренедө кепилденген укуктарды коргоону жокко чыгарбагыдай колдонулушу керек жана “алар жетүүнү көздөп жаткан конкреттүү максат менен байланышта болуп жана ага шайкеш келиши зарыл”¹⁴.

Чектөөлөр дискриминациялык максатта коюлбайт же дискриминациялык жол менен колдонулбайт¹⁵.

Адам укуктары боюнча комитеттин Жалпы тартиптеги эскертүүсү №22 (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4) дин тутуу эркиндиги ЖСУЭАПтын 18-беренесине ылайык кандайча чечмеленип жана корголо тургандыгы боюнча чоң маалыматтарды бере алат.

---

13. Адам укугу боюнча комитеттин №22 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4), §8

14. Адам укугу боюнча комитеттин №22 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4), §8

15. Адам укугу боюнча комитеттин №22 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4), §8

КОВИД-19дун жайылышы контекстинде ЖСУЭАП бузулууларына мониторинг үчүн суроолордун тизмеси:

Мамлекеттин бийлик органдары кабыл алган чаралар ЖСУЭАПтын 18-беренесинде көрсөтүлгөндөй, ойдун, абийирдин жана дин тутуу эркиндигин чектеген чаралар болуп жатабы, алар:

- I. Дин тутуу эркиндигин чектөөнүн көлөмү мыйзамдын так аныктамаларынан, ачык критерийлеринен каралганбы?
- II. Коомдук саламаттыкты КОВИД-19 пандемиясынан сактоо үчүн абсолюттук зарылдык болуп жатабы жана азыраак деңгээлде кийлигишкен мүнөздө болуудабы (коомдук саламаттыкты бирдей даражада коргой турган аз зыян тийгизүүчү альтернатива жок)?
- III. Эч кандай дискриминация максаты жок же белгилүү бир топторго таасири жок колдонулат (мисалы, негиздүү себеби жок эле чектөө таасиринде калган өзгөчө топтор жокпу)?
- IV. Кандайдыр бир негизделбеген айырмачылыгы жок эле ар бир адамдын ден соолугун бирдей эле коргошот (коргоодон негизсиз чыгарылып салган кандайдыр бир бөтөнчө топ жокпу)?

Эгер сиз жогорудагы суроолордун бирине “ЖОК” деп жооп берсеңиз, ЖСУЭАП бузулуу тобокелдиги бар, төмөнкү аспектилерди текшерсеңиз:

- ЖСУЭАПтын 18-беренесинде көрсөтүлгөн ойдун, абийирдин, дин тутуу эркиндигинин укуктарын кайсы чаралар, кандайча бузуп жатышат?
- Кайсы мыйзам чектөө үчүн негиз берет жана кандайча?
- Коомдук саламаттыкты КОВИД-19дан коргоо максатынан алганда, чектөөлөрдүн кайсы бөлүгү милдеттүү эмес, пропорционалдуу эмес же акталбай калат, кандай мааниде?
- Кандай топтор дискриминацияга же чектөөлөрдүн өзгөчө таасирине кандай жолдор менен дуушар болууда?

19-БЕРЕНЕ 2-§ - МААЛЫМАТКА ЖЕТҮҮ УКУГУ МЕНЕН БИРГЕ СӨЗ ЭРКИНДИГИ

ЖСУЭАПтын 19-беренеси өз пикирин айтуу укугун тоскоолдуксуз карманууну (1-§) жана өз пикирин эркин айтуу укугуна ар кандай маалыматтарды жана идеяларды издөө, алуу жана таратуу эркиндигин кошуп коргоого алат (2-§).

Сөз эркиндигине маалыматка жетүү укугу кошулуп, эгер алар **мыйзамда жазылса** жана төмөнкүлөр үчүн **зарыл** болуп саналат:

- i. Башка адамдардын укуктарын жана репутациясын сыйлоо үчүн; же
- ii. коргоо үчүн:
  - a. мамлекеттик коопсуздукту сактоо үчүн,
  - b. коомдук тартипти,
  - c. саламаттыкты же
  - d. калктын адеп-ахлагын.

Башка эч кандай негиздемелер сөз эркиндигин же маалыматка жетүү укугун чектөө максатында колдонулбайт. 19-беренеге §-1 (сөз эркиндиги) ылайык, эч кандай чектөөлөргө жол берилбейт¹⁶. Сөз эркиндигине жана маалыматка жетүү укугуна тиешелүү кандай гана чектөөлөр болбосун, “алар көздөгөн максаттар үчүн гана коюлуп жана алар жетүүгө аракет кылган максаттар менен конкреттүү байланышта болуп, ага шайкеш келиши керек”¹⁷.

Чектөөгө негиз боло турган мыйзамдарга “**парламенттик артыкчылыктар жөнүндө мыйзам** жана **сотту сыйлабагандык үчүн жаза чараларын караган мыйзам**” кирет, бирок “кандайдыр

---

14. *Адам укугу боюнча комитеттин №22 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4), §8*

15. *Адам укугу боюнча комитеттин №22 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4), §8*

16. *Адам укугу боюнча комитеттин №34 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/34), §9*

17. *Адам укугу боюнча комитеттин №34 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/34), §22*

бир чектөөнү салттуу, диний же башка кадимки укукта бекитүүнү” жокко чыгарат¹⁸. Алар **жетиштүү деңгээлде** так түзүлүп жана **калктын калың катмарына жеткиликтүү** болушу зарыл. Мыйзамдарды аткаруу тапшырылган адамдарга жетиштүү көрсөтмөлөр берилип, алар сөз эркиндигинин кандай формаларына тиешелүү чектөөлөр коюлгандыгын, а кайсыларына коюлбагандыгын аныктай алгыдай болушу шарт¹⁹. Мындан тышкары, 9-берене 2-§ сөз эркиндигин чектеген мыйзамдар Пакттын жоболору, максаттары жана милдеттери менен айкалыша тургандай болуп, Пакттын **дискриминацияга жол бербөөгө тиешелүү** жоболорун бузбашы керек²⁰.

Сөз эркиндигин каалагандай чектөө маалыматка жетүү укугу менен кошулуп ашыкча кеңири болбошу керек, ал шайкеш келүү принцибине ылайыктуу келип, өзүнүн коргоо функциясын аткарууга орундуу болушу зарыл, ошондой эле булардын жардамы менен каалаган жыйынтыкка жетүү үчүн, алардын ичиндеги чектөөчү каражаттардын эң азын көрсөтүшү керек²¹. Туура келүү принциби чектөөлөр каралуучу мыйзамдарда да, бирок мыйзамдарды колдонууда да сакталганы шарт²².

Адам укуктары боюнча комитет “КОВИД-19 пандемиясына байланыштуу өзгөчө ыйгарым укуктарды колдонгон катышуучу – мамлекеттердин Пакт боюнча өз милдеттерин аткаруусун камсыз кылган маанилүү кепилдиктер, сөз эркиндиги жана маалыматка жетүү укугу менен бирге ачык талкуулар өткөрүлө турган жарандык мейкиндик болуп эсептелээрин” белгилейт²³. Мамлекеттин бийлик органдары маалыматка жетүү укугуна карата “маалыматка жетүүнү камсыз кылуудан кандай гана баш тартуу болбосун негиздеп” жана “маалымат менен камсыз кылуудан баш тартылгандыгы жөнүндө арыздарды, ошондой эле жоопсуз калган суроолорду да иштеп чыгуу механизм” түзүшү керек²⁴.

Адам укугу боюнча комитеттин Жалпы тартиптеги эскертүүсү №34 (CCPR/C/GC/34) ЖСУЭАПтын 19-беренесине ылайык сөз эркиндиги кандай чечмеленип жана корголушу, анын ичинде ЖМК ролу жөнүндө түшүндүрмө, маалыматка жетүү укугу, сөз эркиндиги жана саясий укуктар, сөз эркиндигине уруксат берилген чектөөлөр жана ЖСУЭАПтын 19-20-беренелеринин өз ара байланышына тиешелүү толук маалыматтарды алуу үчүн пайдаланылат.

---

18. Адам укугу боюнча комитеттин №34 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/34), §24

19. Адам укугу боюнча комитеттин №34 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/34), §25

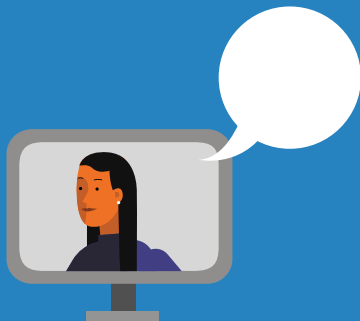
20. Адам укугу боюнча комитеттин №34 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/34), §26

21. Адам укугу боюнча комитеттин №34 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/34), §34

22. Адам укугу боюнча комитеттин №34 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/34), §34

23. CCPR/C/128/2, §2 (f)

24. Адам укугу боюнча комитеттин №34 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/34), §19

КОВИД-19дун жайылышы контекстинде ЖСУЭАП бузулууларына мониторинг үчүн суроолордун тизмеси:

Мамлекеттин бийлик органдары кабыл алган чаралар ЖСУЭАПтын 19-беренесинде көрсөтүлгөндөй, сөз эркиндигин чектеген чаралар болуп жатабы, алар:

- I. Сөз эркиндигин, анын ичинде ар кандай маалыматтарды жана идеяларды издөөнү, алууну, таратууну чектөөлөр мыйзамдын так аныктамасынан, ачык критерийлеринен каралганбы?
- II. Коомдук саламаттыкты КОВИД-19 пандемиясынан сактоо үчүн абсолюттук зарылдык болуп жатабы жана азыраак деңгээлде кийлигишкен мүнөздө болуудабы (коомдук саламаттыкты бирдей даражада коргой турган аз зыян тийгизүүчү альтернатива жок)?
- III. Эч кандай дискриминация максаты жок же белгилүү бир топторго таасири жок колдонулат (мисалы, негиздүү себеби жок эле чектөө таасиринде калган өзгөчө топтор жокпу)?
- IV. Кандайдыр бир негизделбеген айырмачылыгы жок эле ар бир адамдын ден соолугун бирдей эле коргошот (коргоодон негизсиз чыгарылып салган кандайдыр бир бөтөнчө топ жокпу)?

Эгер сиз жогорудагы суроолордун бирине “ЖОК” деп жооп берсеңиз, ЖСУЭАП бузулуу тобокелдиги бар, төмөнкү аспектилерди текшерсеңиз:

- ЖСУЭАПтын 19-беренесине ылайык, сөз эркиндигине маалыматка жетүү укугун кошкондо кайсы чаралар, кандайча чектеп жатышат?
- Кайсы мыйзам чектөө үчүн негиз берет жана кандайча?
- Коомдук саламаттыкты КОВИД-19дан коргоо максатынан алганда, чектөөлөрдүн кайсы бөлүгү милдеттүү эмес, пропорционалдуу эмес же акталбай калат, кандай мааниде?
- Кандай топтор дискриминацияга же өзгөчө чектөөлөргө кандайча дуушар болушууда?
- Кандай топтор иш-аракет тармагынан жана кантип чыгарылган?

21-БЕРЕНЕ – ТЫНЧ ЖЫЙЫНДАРГА БОЛГОН УКУК

ЖСУЭАПтын 21-беренеси тынч жыйындарга болгон укук алар кайда гана өткөрүлбөсүн: көчөдө, имаратта жана онлайн; коомдук жана жеке аймакта; же алардын аралашып өтүшүн белгилейт²⁵. Катышуучу – мамлекеттер укуктарды сактоону жана камсыздоону дискриминациясыз сактоого, мындай жыйындарга өздөрү себепсиз кийлигишпей, ошондой эле укуктардын ишке ашырылышына жардам берип жана катышуучуларды коргоого милдеттүү²⁶.

21-берене **“мыйзамга ылайык”** чектөөлөрдү салууга жана **“демократиялык коомдо төмөнкүдөй кызыкчылыктардын зарылдыгы үчүн”** жол берет:

- i. **мамлекеттик коопсуздукту коргоодо;**
- ii. **коомдук коопсуздукта;**
- iii. **коомдук тартипти же;**
- iv. **калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын коргоодо же;**
- v. **башка адамдардын эркиндиктери менен укуктарын коргоодо.**

ЖСУЭАПтын башка беренелерин (мисалы, ушул бөлүмдө көрсөтүлгөн 12-18-19-22-беренелер) чектөө мыйзам аркылуу дайындалып же белгиленүүсү керек болсо, 21-беренеге карата чектөөлөр **“мыйзам менен каралышы”** керек, так айтканда мыйзам менен же мыйзамга негизделген административдик чечимдер менен киргизилиши зарыл. Алар так болуп коомдун мүчөлөрү өз жүрүм-турумун кантип жөнгө салууну чечип жана чечимдерди ишке ашыруучу адамдарга чексиз же дискрециялык укуктарды бере албайт²⁷.

Тынч жыйынга кандай гана чектөөлөр болбосун, так жана кеңиричечмелениши керек, ошол эле учурда укуктуу ишке ашыруу максатын жетекчиликке алуу зарыл, алар дискриминациялык мүнөздө болуп же жыйындарга катышууга тоскоолдук кылууга же кармануу эффектисин түзбөөгө багытталбагандай болушу шарт²⁸. Конкреттүү жыйынды өткөрүүгө тыюу салуу эң акыркы чара катары каралышы мүмкүн, кандай гана чектөөлөр болбосун зарылдыктан чыгып, пропорциялуу болушу керек, легитимдүү коргоочу мүдөөгө кызмат кылуу үчүн интрузивдүү чараларды азыраак колдонуу зарыл²⁹. Чектөөлөрдүн терс

25. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §6*

26. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §8*

27. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §39*

28. *Манфред Новак: БУУ Жарандык жана Саясий Укуктар жөнүндөгү Эл Аралык Пакт. Комментарий (2005), 493, § 27; Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §9, §33, §36*

29. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §37, §40*

таасири анын жакшы жактарынан ашыкча боло албайт, же ал дагы табиятынан пропорциялуу эмес жана ушул себептен жол берилгис катары каралат³⁰.

Мындан тышкары, тынч жыйындарга каалаган чектөөлөр мазмуну боюнча нейтралдуу болуп жана демек, жыйында айтылуучу негизги идея менен байланышта болбошу керек, анткени тынч жыйындын максаты идеяларды алдыга жылдыруу жана алар ээ болгон колдоолордун деңгээлин аныктоодо жатат³¹. Сөз эркиндигине колдонулуучу эрежелер (жогорудагы бөлүмдү караңыз), сөз сүйлөөгө байланышкан жыйындардын каалаган элементине карата сакталышы керек. Тынч жыйындарды чектөөлөр мисалы, өкмөткө саясий оппозициянын ой айтуусун басуу, конституциянын, саясий системанын чакырыктарын же өзүн аныктоого умтулуучуларды басууга колдонулбашы керек; же алар кызматтагы адамдардын же мамлекеттик органдардын ар-намысын жана репутациясын кемсинтүүгө тыюу салуу үчүн колдонулбашы керек³².

Тынч эмес жыйындар, башкача айтканда зордук-зомбулук менен коштолгон жыйындар (катышуучулардын башкаларга жаракат келтире турган же өлүмгө алып келип же мүлккө олуттуу зыян келтире турган күч колдонушу) 21-берене менен корголбойт, ошол эле учурда жөн эле түртүшүү жана ыңгайсыздыктар же транспорттун, жүргүнчүлөрдүн кыймылынын бузулушу же күнүмдүк ишмердик “зордук-зомбулук” менен теңештирилбейт³³. Айрым катышуучулар тарабынан болгон зордук-зомбулукту башка катышуучуларга, уюштуруучуларга же ушул сыяктуу жыйынга жабыштырууга болбойт³⁴.

Тынч жыйындын айрым катышуучулар тарабынан терс, керек болсо агрессивдүү реакцияны баштап жиберүү мүмкүндүгү, жыйынга тыюу салуу же чектөө үчүн жетиштүү негиздеме боло албайт³⁵. ЖСУЭАПтын 20-беренесине ылайык, тынч жыйындар дискриминацияга, касташууга же зордук-зомбулукка тукурган согушту пропагандалоо, улуттук, расалык же диний жек көрүүчүлүктү күчөтүү үчүн колдонулбайт³⁶.

---

30. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §40*

31. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §48*

32. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §49*

33. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §15*

34. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §17*

35. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §27, §52*

36. *Адам укугу боюнча комитеттин №37 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/37), §50*

Адам укуктары боюнча комитеттин Жалпы тартиптеги №37 эскертүүсү(ССPR/С/GC/37) тынч жыйындардын эркиндиги ЖСУЭАПтын 21-беренесине ылайык кандай чечмеленип жана корголушу керектиги, анын ичинде укук көлөмүнө тиешелүү түшүндүрмөлөр, катышуучу – мамлекеттердин милдеттери, уруксат берилген чектөөлөр, билдирүү режимдери, укук коргоо органдарынын милдеттери жана ыйгарым укуктары, өзгөчө кырдаал абалында жана куралдуу чыр-чатактарда жана 21-берене менен ЖСУЭАПтын башка жоболорунун өз ара байланышы жөнүндө кенен маалыматты алуу үчүн колдонулат.

КОВИД-19дун жайылышы контекстинде ЖСУЭАП бузулууларына мониторинг үчүн суроолордун тизмеси:

Мамлекеттин бийлик органдары кабыл алган чаралар ЖСУЭАПтын 21-беренесинде көрсөтүлгөндөй, тынч жыйындардын эркиндигин чектеген чаралар болуп жатабы, алар:

- I. Мыйзамга ылайык келеби?
- II. Коомдук саламаттыкты КОВИД-19 пандемиясынан сактоо үчүн абсолюттук зарылдык болуп жатабы жана азыраак деңгээлде кийлигишкен мүнөздө болуудабы (коомдук саламаттыкты бирдей даражада коргой турган аз зыян тийгизүүчү альтернатива жок)?
- III. Эч кандай дискриминация максаты жок же белгилүү бир топторго таасири жок колдонулат (мисалы, негиздүү себеби жок эле чектөө таасиринде калган өзгөчө топтор жокпу)?
- IV. Кандайдыр бир негизделбеген айырмачылыгы жок эле ар бир адамдын ден соолугун бирдей эле коргошот (коргоодон негизсиз чыгарылып салган кандайдыр бир бөтөнчө топ жокпу)?

Эгер сиз жогорудагы суроолордун бирине “ЖОК” деп жооп берсеңиз, ЖСУЭАП бузулуу тобокелдиги бар, төмөнкү аспектилерди текшерсеңиз:

- ЖСУЭАПтын 21-беренесине ылайык, кандай чаралар тынч жыйын эркиндигине укуктуу кандайча чектеп жатат?
- Кайсы мыйзам чектөөгө негиздеме берет жана кандайча?
- Коомдук саламаттыкты КОВИД-19дан коргоодо чектөөлөрдүн кайсы бөлүгү милдеттүү эмес, пропорциялуу эмес же анын максаты боюнча акталбай жатат, кандай мааниде?
- Кандай топтор дискриминацияга же чектөөлөрдүн өзгөчө таасирине жана кандайча дуушар болушууда?
- Кандай топтор иш-аракет тармагынан чыгарылган, кандай жол менен?

22-БЕРЕНЕ - АССОЦИАЦИЯЛАР ЭРКИНДИГИ

ЖСУЭАПтын 22-беренеси ар бир адамдын башкалар менен ассоциациялануу укугун, анын ичинде өз кызыкчылыктарын коргоо үчүн (1-§) кесиптик кошуундарды түзүү жана аларга кошулуу укуктарын коргойт.

22-берене 2-§ эркиндикти чектөөгө бир гана эгер алар **мыйзамда көрсөтүлүп, демократиялык коомдо төмөнкүдөй кызыкчылыктарга зарыл учурда гана жол берет:**

- i. мамлекеттик коопсуздук же коомдук коопсуздукта;
- ii. коомдук тартип, же
- iii. калктын саламаттыгын же адеп-ахлагын коргоодо; же
- iv. башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоодо.

Ушул беренеге ылайык коргоо ассоциациялардын бардык укуктук формаларына жайылтылат³⁷. Бирок бул куралдуу түзүмдөрдүн мүчөлөрүнүн жана полициянын ассоциацияларынын эркиндигине мыйзамдуу чектөөлөрдү сала алат. Толуктоо катары, милдеттүү түрдө мажбурлоо менен мүчөлүктүн ассоциациялары бул берене менен корголбойт³⁸. Мындан тышкары, согушту пропагандалаган же улуттук, расалык же болбосо диний жек көрүүчүлүктү күчөтүп, дискриминацияга, касташууга жана зордук-зомбулукка түрткөн ассоциациялардын түзүлүшүнө жана ишмердигине ЖСУЭАПтын 20-беренесине ылайык мыйзам менен тыюу салынышы керек³⁹.

37. Манфред Новак: БУУ Жарандык жана Саясий Укуктар жөнүндөгү Эл Аралык Пакт. Комментарий (2005), 498, § 6

38. Манфред Новак: БУУ Жарандык жана Саясий Укуктар жөнүндөгү Эл Аралык Пакт. Комментарий (2005), 499, § 9

39. Манфред Новак: БУУ Жарандык жана Саясий Укуктар жөнүндөгү Эл Аралык Пакт. Комментарий (2005), 505, § 20

КОВИД-19дун жайылышы контекстинде ЖСУЭАП бузулууларына мониторинг үчүн суроолордун тизмеси:

Мамлекеттин бийлик органдары кабыл алган чаралар ЖСУЭАПтын 22-беренесинде көрсөтүлгөндөй, ассоциациялардын эркиндигин чектеген чаралар болуп жатабы, алар:

i. Эркиндикти чектөө боюнча мыйзамдын так аныктамасынан жана ачык критерийлеринен каралганбы?

ii. Коомдук саламаттыкты КОВИД-19 пандемиясынан сактоо үчүн абсолюттук зарылдык болуп жатабы жана азыраак деңгээлде кийлигишкен мүнөздө болуудабы (коомдук саламаттыкты бирдей даражада коргой турган аз зыян тийгизүүчү альтернатива жок)?

iii. Эч кандай дискриминация максаты жок же белгилүү бир топторго таасири жок колдонулат (мисалы, негиздүү себеби жок эле чектөө таасиринде калган өзгөчө топтор жокпу)?

iv. Кандайдыр бир негизделбеген айырмачылыгы жок эле ар бир адамдын ден соолугун бирдей эле коргошот (коргоодон негизсиз чыгарылып салган кандайдыр бир бөтөнчө топ жокпу)?

Эгер сиз жогорудагы суроолордун бирине “ЖОК” деп жооп берсеңиз, ЖСУЭАП бузулуу тобокелдиги бар, төмөнкү аспектилерди текшерсеңиз:

- ЖСУЭАПтын 19-беренесине ылайык, ассоциациялардын эркиндигин, анын ичинде маалыматка жетүү укугун кандай чаралар, кандайча чектейт?
- Кайсы мыйзам чектөөгө негиздеме берет жана кандайча?
- Коомдук саламаттыкты КОВИД-19дан коргоодо чектөөлөрдүн кайсы бөлүгү милдеттүү эмес, пропорционалдуу эмес же анын максаты боюнча акталбай жатат, кандай мааниде?
- Кандай топтор дискриминацияга же чектөөлөрдүн өзгөчө таасирине кандайча дуушар болушат?
- Кандай топтор иш-аракет тармагынан чыгарылган, кандай жол менен?

НЕГИЗСИЗ КАРМООГО ЖЕ КИЙЛИГИШҮҮГӨ ТЫЮУ САЛУУ (6-9-17-БЕРЕНЕЛЕР)

ЖСУЭАПтын **6-беренеси** өмүрдү негизсиз кыюуга тыюу салат, **9-берене** негизсиз камоого жана кармоого тыюу салат жана **17-берене** жеке, үй-бүлөлүк жашоого негизсиз кийлигишүүгө тыюу салат, ошондой эле анын жашаган жерине же анын кат алышууларынын купуялуулугунун кол тийбестигине негизсиз же мыйзамсыз кол салууга тыюу салат. Ошентип ушул жоболор эгер эркиндик катары карала турган болсо, жашоо укугуна, эркиндикке жана коопсуздукка, ошондой эле жеке турмушка белгилүү бир чектөөлөргө жол берүүнү кыйшаюусуз тааныйт. Ушул эле учурда Адам укуктары боюнча комитет “негизсиз” түшүнүгү өзүнө туура келбөө, акыйкатсыздык, күтүүсүздүктүн жана тиешелүү мыйзамдык процедуранын жоктугунун элементтерин, ошондой эле акылга сыярлык, зарылдык жана пропорциялуулук элементтерин ичине камтый тургандыгын белгилейт⁴⁰.

Ушул укуктарды чектеген **чаралар эркистен** уруксат берилген болуп эсептелет, эгер алар:

- **мыйзам менен жетиштүү тактыкта белгиленсе;**
- **айрым кырдаалдардын контекстинен акылга сыярлык, зарылдык жана пропорциялуу болсо;**
- коргоонун институционалдык же процедуралык **чаралары** менен коштолот; жана
- **ЖСУЭАПка** тиешелүү бардык жоболорго, ошондой эле башка **эл аралык мыйзамдарга туура келет**⁴¹.

Дагы белгилей кетчү жагдай, керек болсо улуттук мыйзамдар уруксат берген чаралар да “негизсиз” болушу мүмкүн, эгер жогоруда көрсөтүлгөн шарттардын кайсы бири аткарылбаса ушул жол менен чечилбеши да мүмкүн.

---

40. Адам укугу боюнча комитеттин №35 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/35), §12; Адам укугу боюнча комитеттин №36 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/36), §12

41. Адам укугу боюнча комитеттин №16 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (HRI/GEN/1/Rev.9), §3, §4; Адам укугу боюнча комитеттин №35 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/35), §11, §12, §14, §18, §19, §22; Адам укугу боюнча комитеттин №36 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/36), §10, §12, §19

КОВИД-19дун жайылышы контекстинде ЖСУЭАП бузулууларына мониторинг үчүн суроолордун тизмеси:

Бийликтин мамлекеттик органы көрүп жаткан чаралар, алар укуктардан ажыратып же ЖСУЭАПтын 6-9-беренелерине жана/же 17-беренесине кол салган чараларбы, алар:

I. Ажыратуу же кол салуу мүмкүндүгүнө карата мыйзам жетиштүү тактык менен белгиленгенби?

II. КОВИД-19 пандемиясы учурунда коомдук саламаттыкты сактоо максаты менен акылга сыярлык, зарыл жана пропорциялуу болуп жатабы?

III. Эркиндиктен негизсиз ажыратууну же кол салууну токтотуу үчүн институционалдык же процедуралык коргоочу чаралар менен коштолдубу?

IV. ЖСУЭАПтын жоболоруна жана башка эл аралык мыйзамдарга туура келеби?

Эгер сиз жогорудагы суроолордун бирине “ЖОК” деп жооп берсеңиз, ЖСУЭАП бузулуу тобокелдиги бар, төмөнкү аспектилерди текшерсеңиз:

- Кандай чаралар укуктан ажыратат же ЖСУЭАПтын 6-9-беренелерине жана 17-беренелерине кандай жол менен кол салынууда?*
- Кайсы мыйзам чектөө үчүн же кийлигишүү үчүн кандай деңгээлде негиз болууда?*
- КОВИД-19дан коомдук саламаттыкты сактоо максатында чектөөлөрдүн кайсы бөлүгү акылга сыйгыс, зарыл эмес же пропорционалдуу эмес болуп кандай мааниде эсептелет?*
- Негизсиз ажыратуу же тиешелүү укуктарга кол салууну токтотуу үчүн коргоочу чаралардын кандай түрлөрү жеткиликтүү болуп эсептелет?*

3. ЖСУЭАПТЫН ЖОБОЛОРУНАН МЫЙЗАМДУУ ЧЕГИНҮҮ ҮЧҮН ТАЛАП КЫЛЫНГАН ПРОЦЕДУРА ЖАНА ШАРТТАР

Улуттун жашоосуна коркунуч жараткан өзгөчө абал учурунда катышуучу – мамлекеттер ЖСУЭАПа ылайык, Пакттын 4-беренесинде көрсөтүлгөн тартипте өздөрүнүн айрым милдеттеринен чегинүү менен чараларды кабыл ала алышат. Адам укуктары комитети КОВИД-19 пандемиясынан улам саламаттык сактоо тармагындагы кризис көптөгөн мамлекеттерде 4-беренеге ылайык, мамлекеттеги өзгөчө кырдаал катары караларын бекемдейт, ошондой эле катышуучу – мамлекеттер “алардын территориясындагы бардык адамдардын жана алардын юрисдикциясына туура келгендердин жашоого жана ден соолукка болгон укугун коргоо боюнча чараларды” көрө алышат, ал чаралар “айрым бир жагдайларда Пакт кепилдиктерди берген жеке укуктарды пайдаланууну чектөөгө алып келиши ыктымал” жана “убактылуу негизде өзгөчө артыкчылык берген ыйгарым укуктарды колдонуп, булар улуттун жашоосун коргоо үчүн зарыл экендигине байланыштуу, 4-беренеге ылайык Пакттын жоболорунан чегинүү боюнча өз укуктарына шилтеме кылуулары мүмкүн”⁴².

Бирок мындай чараларды көрүү үчүн тиешелүү **процедуралар** катышуучу – мамлекеттер тарабынан аткарылышы зарыл, анын ичинде **өзгөчө кырдаалды расмий жарыялоо; Башкы катчыга расмий билдирүү**. Андан дагы ЖСУЭАПтын жоболорунан чегинүүнү караган каалаган чаралар **катуу зарылдык жана туура келүүчүлүк; башка эл аралык милдеттенмелерге көрүлгөн чаралардын туура келүүсү; дискриминация кылбоо; төмөндө көрсөтүлгөн жоболорго ылайык айрым чегинүүгө жол бербеген укуктардан чегинүүгө тыюу салуу сыяктуу** критерийлер аркылуу текшерүүдөн өтүшү керек.

Эгер кырдаал жогоруда 2-бөлүмдө көрсөтүлгөн жоболорго ылайык ЖСУЭАПтын беренелерине туура келип, жол берилген укуктарды чектөө аркылуу чечиле турган болсо, анда **катышуучу – мамлекеттер ЖСУЭАПтын жоболорунан чегинбеши керек же мурда жасалган чегинүүлөрдү колдонбошу керек**⁴³.

ЖОБОЛОРДОН ЧЕГИНҮҮҮЧҮН ЗАРЫЛ БОЛГОН ПРОЦЕДУРА

i. Өзгөчө кырдаалды расмий жарыялоо

ЖСУЭАП жоболорунан чегинүү өзгөчө жана убактылуу болушу мүмкүн, ошол эле учурда өзөктүү шарттар сакталышы зарыл, так айтканда **“пайда болгон кырдаал өзгөчө абалга барабар болуп, бул абалда улуттун жашоосу коркунучта калып, катышуучу – мамлекет өзгөчө абалды киргизгендиги боюнча расмий жарыялоосу керек”**⁴⁴. Башкача айтканда ЖСУЭАПка ылайык милдеттенмелерди бузуу катары, катышуучу – мамлекеттер өзгөчө абалды жарыялабай туруп чегинүү боюнча чараларды көргөн абал, же болбосо 4-беренеге ылайык “мамлекетте өзгөчө абал” деңгээлине жетпеген кырдаал эсептелет.

ii. БУУнун Башкы катчысына билдирүү

4-берене 3-§ ушул Пактка катышкан кандай гана мамлекет болбосун чегинүү үкүгүн колдонууда **“ушул Пактка катышкан башка мамлекеттерге Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы катчысы аркылуу ал чегинген жоболор жөнүндө жана мындай чечимге**

---

42. CCPR/C/128/2, §2

43. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §4; CCPR/C/128/2, §2 (c)

44. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §2

түрткү берген **себептер** тууралуу **токтоосуз билдирүүсү кажет**” экендигин белгилейт. Бул беренедө ошондой эле чегинүүнү токтоткон күндү да ошол эле ортомчу аркылуу билдирүүсү керектиги да каралган.

Адам укуктары комитети **“билдирүүдө көрүлүп жаткан чаралар тууралуу толук маалыматтар жана ушул чараларды кабыл алууга түрткү берген себептер так түшүндүрүлүп, ошондой эле билдирүүгө иштеп жаткан мыйзамдар жөнүндө толук маалыматтар тиркелүүсүн баса белгилейт”** жана **токтоосуз билдирүү** жөнүндөгү ушул талаптын жыйынтыгында чегинүүлөрдү токтотууга карата, анын ичинде өзгөчө абалдын иштөө мөөнөтүн **узартуу же болбосо өзгөчө абалдын иштөөсүн токтотууга да иштейт**⁴⁵.

КОВИД-19 пандемиясына карата Адам укуктары комитети, КОВИД-19 пандемиясына байланыштуу Пакт боюнча өз милдеттеринен чегинген өзгөчө чараларды кабыл алган катышуучу – мамлекеттерди бул боюнча Башкы катчыга билдирүү жөнүндө өз милдеттерин токтоосуз аткарууга чакырат⁴⁶.

ЧЕГИНҮҮ БОЮНЧА ЧАРАЛАРГА ТИЕШЕЛҮҮ ШАРТТАР

i. Каттуу зарылчылык жана чаралардын пропорциялуулугу

Пакт боюнча милдеттерден чегинүүдө чараларды кабыл алуунун бирден-бир негизги шарты мында, **“мындай чараларды абалдын курчтугу талап кылган деңгээлде гана кабыл алуу талап кылынат”** жана **“өзгөчө кырдаал учурунда Пакт боюнча айрым милдеттерден чегинүү менен, Пакттын бир катар жоболору кадимки шарттарда да жол берген чектөөлөр менен эч кандай жалпылыгы жок”**⁴⁷. Ошентип, чегинүүлөр **“мүмкүн болушунча узактыгы, аймактык масштабы жана материалдык чөйрөсү, ошондой эле көрүлгөн чаралар, аларга байланыштуу киргизилген санкциялар боюнча мүнөзүнө жараша пропорциялуу болушу керек.”**⁴⁸.

Ушул контекстте Адам укуктары боюнча комитети, ошондой эле катышуучу мамлекеттер белгилүү бир шарттарда уруксат берилген укуктар боюнча чектөө коюу же белгилөө аркылуу өз максаттарына жетүү мүмкүнчүлүгүндө ЖСУЭАП беренелерине ылайык Пактта көрсөтүлгөн укуктардан баш тартпашы же кабыл алынган чегинүүнү колдонбошу керектигин баса белгилейт⁴⁹.

КОВИД-19дун жайылышы контекстинде ЖСУЭАП бузулууларына мониторинг үчүн суроолордун тизмеси: (бир гана ЖСУЭАПтын катышуучу – өлкөлөрүнө колдонулат)

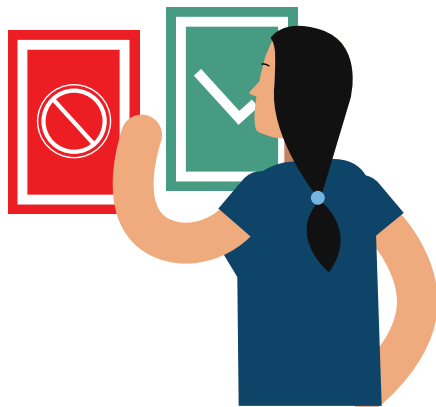
Эгер ЖСУЭАПка ылайык милдеттеринен чегинүү боюнча мамлекеттик бийлик органы тарабынан көрүлгөн кандайдыр бир чаралар болсо...:

i. Сиздин өлкө өзгөчө абал жарыяладыбы?

ii. Сиздин өлкө өзгөчө абалды жарыялоо, узартуу жөнүндө жана/же анын аяктоосу тууралуу БУУнун Баш катчысына билдирдиби?

iii. БУУнун Баш катчысына билдирүүдө чегинүү жасалганда көрүлүп жаткан так чаралар, жоболор жана чегинүүнүн себептери тууралуу так маалыматтар камтылдыбы?

Эгер сиз жогоруда берилген суроолордун бирине “ЖОК” десеңиз, ЖСУЭАПтан чегинүү талап кылган процедураны сиздин өлкө балким толук эмес аткарып жаткан болуу керек.

ii. Өзгөчө жана убактылуу мүнөз

Кандай гана чегинүүлөр болбосун **өзгөчө** катары каралып жана өзгөчө абал жөнүндөгү талаптарга ылайык катуу талап кылынган деңгээлде убактылуу каралышы зарыл, чегинүүлөрдүн **башкы максаты** ЖСУЭАПты сактоо камсыздала турган адаттагыдай **абалды калыбына келтирүү** болуп саналат⁵⁰.

iii. Башка эл аралык милдеттерге шайкеш келүү

Пакттын жоболорунан чегинүүдө эч бир чаралар “*эл аралык укук боюнча катышуучу – мамлекеттин башка милдеттери менен туура келбей кое албайт, ошону менен бирге эл аралык гуманитардык укуктун ченемдери менен*”, ошондой эле эгер мындай чегинүүлөр мамлекеттин башка эл аралык милдеттерин⁵¹, анын ичинде чегинүү талап кылынган адам укугу тармагындагы башка эл аралык келишимдерин бузууга алып келсе эч бир чегинүүлөр ишке ашырылбайт⁵². Демек, катышуучу – мамлекеттер эч бир шартта “*гуманитардык укуктун жоболорун же эл аралык укуктун императивдик ченемдерин бузуу менен өздөрүнүн ушундай аракеттерин актоо үчүн, мисалы, барымтага алууларды, коллективдүү жазалоону колдонуу, негизсиз эркиндиктен ажыратуу же адилеттүү сот* иликтөөлөрдүн негизги принциптеринен, анын ичинде *күнөөсүздүк презумпциясынан* артка кайтууда” чегинүүлөрдү пайдалана алышпайт⁵³. Дагы белгилей турган нерсе, “*эгер кайсы бир мамлекеттин атынан жасалган кылмыштуу иштер адамзатка каршы кылмышы үчүн ага тиешелүү адамдардын жеке кылмыш жоопкерчилигинин пайда болушуна негиз болуп эсептелсе, анда Пакттын 4-беренеси, өзгөчө абал аталган мамлекетти ушул кылмышка байланыштуу жоопкерчиликтен бошото турган актануу боло албайт*”⁵⁴.

---

45. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §17

46. CCPR/C/128/2, §1

47. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §4

48. CCPR/C/128/2, §2 (b)

49. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §4; CCPR/C/128/2, §2 (c)

50. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §1; CCPR/C/128/2, §2 (b)

51. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §9

52. CCPR/C/128/2, §2 (d)

53. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §11

54. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §12

iv. Дискриминацияга тыюу салуу

4-берене 1-§ Пакт боюнча өз милдеттеринен чегинүүдө кандай гана болбосун чаралар өз артынан айрыкча расасынын, терисинин өңү, жынысы, тили, дини же социалдык тегинин негизинде дискриминацияга алып келе албастыгын так көрсөтөт. Комитет дагы баса белгилейт, “дискриминациядан коргоо укуктарынын аспектилери же элементтер бар, алардан эч кандай кырдаалда чегинүүгө жол берилбейт”⁵⁵.

Бул контекстте азчылыкка таандык адамдардын укуктарына өзгөчө көңүл бурулушу зарыл, анткени ушундай укуктарды эл аралык коргоодо кандай гана кырдаал болбосун сыйлоого тийиш болгон элементтерди, өзгөчө геноцидге тыюу салууга карата, ошондой эле 18-беренеден (ойдун, абийирдин жана дин тутуу эркиндиги) чегинүүгө жол берилбестигин камтыйт⁵⁶. Ошондой эле, аялдардын адам укуктарын бирдей пайдаланышы өзгөчө кырдаал учурунда корголушу керек⁵⁷.

v. Кандай гана жагдай болбосун чегинүүлөргө жол бербеген укуктардан чегинүүгө тыюу салуу

Кийинки бөлүмдө көрсөтүлө тургандай, айрым бир укуктар, башкача айтканда ЖСУЭАП беренелери бар, алардан чегинүүгө керек болсо өзгөчө абалда да жол берилбейт. Катышуучу – мамлекеттер ушундай укуктардан, башкача айтканда беренелерден кандай гана акыбал болбосун, чегинүүгө кандайдыр бир чараларды кабыл албашы керек.

---

55. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §8

56. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §13 (c)

57. Адам укугу боюнча комитеттин №28 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.10), §7

КОВИД-19дун жайылышы контекстинде ЖСУЭАП бузулууларына мониторинг үчүн суроолордун тизмеси:

Эгер ЖСУЭАПка ылайык милдеттеринен четтөө боюнча бийликтин мамлекеттик органы тарабынан көрүлгөн кандайдыр бир чаралар болсо, алар:

I. КОВИД-19 пандемиясы учурунда коомдук саламаттыкты сактоо үчүн (четтөөдөн башка эч кандай башка мүмкүндүк жок) абсолюттук түрдө зарылбы?

II. Убактылуу, башкача айтканда узактыгы боюнча минимум чектелген, абал мурдагы калыбына келгенде токтотуу пландалган.

III. Эл аралык укукка, өзгөчө эл аралык гуманитардык укукка ылайык башка эч кандай милдеттерин бузбаган мамлекеттер?

IV. Эч кандай дискриминация максаты жок же белгилүү бир топторго таасири жок колдонулат (мисалы, негиздүү себеби жок эле чектөө таасиринде калган өзгөчө топтор жокпу)?

V. Кандайдыр бир негизделбеген айырмачылыгы жок эле ар бир адамдын ден соолугун бирдей эле коргошот (коргоодон негизсиз чыгарылып салган кандайдыр бир бөтөнчө топ жокпу)?

VI. Кайсы бир беренелерден, башкача айтканда 4-бөлүмдө көрсөтүлгөн ЖСУЭАП элементтеринен чегинүүгө жол бербөөчүлөр?

Эгер сиз жогорудагы суроолордун бирине “ЖОК” деп жооп берсеңиз, ЖСУЭАП бузулуу тобокелдиги бар, төмөнкү аспектилерди текшерсеңиз:

- ЖСУЭАПка ылайык уруксат берилген чегинүү боюнча шарттарды аткаруу контекстинде, ошондо эле КОВИД-19дун жайылуусунан коомдук саламаттыкты сактоо максатына жетишүү жана кадимки абалды калыбына келтирүү үчүн, ЖСУЭАПтан чегинүү боюнча кандай чаралар (чаралардын бөлүгү) катуу зарылчылык же негиздүү эсептелбейт жана кандайча?

- Эл аралык, өзгөчө эл аралык гуманитардык укукка ылайык мамлекеттин кайсы милдеттери бузулду жана кандай деңгээлде?

- Кандай топтор дискриминацияга дуушарланган, же чегинүү алдында калышкан, кандайча?

- Кандай топтор коргоо аракетинин тармагынан чыгарылган, кандайча?

- 4 бөлүмдө көрсөтүлгөн кандай беренелерден, укуктардан жана/же жоболордон берилген чаралар чегинүүдө жана кандайча?

4. ЖСУЭАП БОЮНЧА АЖЫРАГЫС УКУКТАР

4-берене 2-§ төмөнкү беренелерден эч кандай чегинүүлөргө жол берилбестигин белгилейт:

- 6-берене
- 7-берене
- 8-берене 1-§ жана 2-§
- 11-берене
- 15-берене
- 16-берене
- 18-берене⁵⁸

Мындан тышкары ЖСУЭАПтын башка жоболору бар, алар 4-беренедө 2-§ көрсөтүлбөсө да, алардан эч кандай чегинүүлөр жасалбайт⁵⁹. Бардык ушул укуктар, башкача айтканда жоболор төмөндө көрсөтүлгөн.

6-БЕРЕНЕ – ЖАШООГО БОЛГОН УКУК

1. *Жашоого болгон укук ар бир адамдын ажырагыс укугу. Бул мыйзам менен корголот. Эч ким негизсиз өмүрүнөн ажыратылбайт.*
2. *Өлүм жазасын алып салбаган өлкөлөрдө өлүм жазасы мыйзамга ылайык, ал ошол кылмыш учурунда иштеп жаткан жана ушул Пакттын жана геноцид кылмышынын алдын алуу жана жазалоо жөнүндө Конвенциянын жоболоруна каршы келбеген, өтө оор кылмыштар үчүн гана дайындалат. Бул жаза компетенттүү соттун чыгарган акыркы өкүмүнө ылайык гана ишке ашырылышы мүмкүн.*
3. *Эгерде өмүрдөн ажыратуу геноцид кылмышын түзсө, анда ушул беренедегі эч нерсе ушул келишимдин катышуучусу болгон мамлекеттерге геноцид кылмышынын алдын алуу жана жазалоо жөнүндө Конвенциянын жоболоруна ылайык алынган милдеттенмелерден кандайдыр бир жол менен баш тартууга укук бербестигин эске алуу керек.*
4. *Өлүм жазасына өкүм кылынган ар бир адам кечирим суроого же өкүмдү жеңилдетүү жөнүндө суранууга укуктуу. Мунапыс, кечирим кылуу же өлүм жазасын жеңилдетүү бардык учурларда берилиши мүмкүн.*
5. *Өлүмгө өкүм он сегиз жаштан төмөн адамдар жасаган кылмыштарга чыгарылбайт, ошондой эле кош болуу аялдарга карата аткарылбайт.*
6. *Бул беренедегі эч бир жобо ушул Пактка катышкан кайсы бир өлкө тарабынан өлүм жазасынын жокко чыгарылышын кийинкиге калтырууга же ага жол берилбешине негиз болбошу керек.*

---

58. 18 §3тан башка - дин тутуу эркиндигине болгон укук

59. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §13

7-БЕРЕНЕ – КЫЙНООЛОРГО ТЫЮУ САЛУУ

Эч ким кыйноолорго же ырайымсыз, адамгерчиликсиз же анын ар-намысын кордогон мамилеге же жазага тартылбашы керек. Тактап айтканда бир дагы адам өз эркине каршы медициналык же илимий тажрыйбаларга дуушар болбошу керек.

8-БЕРЕНЕ 1-§ ЖАНА 2-§ – КУЛЧУЛУККА ТЫЮУ САЛУУ

- 1. Эч ким кулчулукта кармалбашы керек; кулчулук жана адамдарды сатуунун бардык түрлөрүнө тыюу салынат.*
- 2. Эч ким кулчулук абалда кармалбашы керек.*

11-БЕРЕНЕ – КАНДАЙДЫР БИР КЕЛИШИМДИК МИЛДЕТТИ АТКАРА АЛБАГАНДЫГЫ ҮЧҮН ЭРКИНДИКТЕН АЖЫРАТУУГА ТЫЮУ САЛУУ

Эч ким кандайдыр бир келишимдик милдетти аткара албагандыгынын негизинде гана эркиндиктен ажыратылбайт.

15-БЕРЕНЕ – КЫЛМЫШ МЫЙЗАМДАРЫНЫН АРТКА КАЙТАРЫЛБОО ПРИНЦИБИ

- 1. Эч ким кандайдыр бир аракеттин же аракетсиздиктин натыйжасында кандайдыр бир кылмышты жасоого күнөөлүү деп таанылбайт, булар ал жасалып жаткан учурда мамлекеттин ички мыйзамдары боюнча же эл аралык укук боюнча кылмыш жоопкерчилиги болуп эсептелген эмес. Ошондой эле кылмыш ишин жасап жаткан учурда колдонууга тийиш болгондон оор жаза дайындалбайт. Эгер кылмыш жасалгандан кийин мыйзам тарабынан жеңил жаза белгиленсе, анда ал мыйзам аталган кылмышкерге да иштейт.*

2. Ушул беренде эч нерсе каалаган адамды кандайдыр бир аракети же аракетсиздиги үчүн сотко берип жазалоого тоскоолдук кыла албайт, анткени алар жасалган учурда эл аралык коомчулук тааныган укуктун жалпы принциптери боюнча кылмыш жоопкерчилиги болуп эсептелген.

---

60. Дин тутуу эркиндигине болгон укуктан башка (18 §3тан)

16-БЕРЕНе – УКУК СУБЪЕКТТҮҮЛҮГҮН ТААНУУ

Ар бир адам, ал кайда гана болбосун, анын укук субъекттүүлүгүнүн таанылышына укуктуу.

18-БЕРЕНе – ДИН ТУТУУ ЖАНА АБИЙИР ЭРКИНДИГИ⁶⁰

1. Ар бир адам ой жүгүртүү, абийир жана дин тутуу эркиндигине укуктуу. Бул укукка динди тутуу, кабыл алуу эркиндиги же өз тандоосу жана эркиндиги боюнча өз динин жана ишенимин тутунууда, сыйынууда, диний ырым-жырымдарды жана окууларды аткарууда жалгыз да, башкалар менен бирге да, ачык да же жекече да болуу кирет.
2. Эч ким анын дин тутуу эркиндигин же динди кабыл алуу же өз тандоосу боюнча ишенимин кемсинткен мажбурлоого дуушар болбошу керек.
3. Дин тутунуу же ишеним эркиндиги мыйзамда белгиленген жана коомдук коопсуздукту, тартипти, ден соолукту жана адеп-ахлакты, башкалардын негизги укуктары жана эркиндиктери менен бирдей сактоо зарылдыгынан гана чектөөлөргө туш болот.)
4. Бул Пактка катышкан мамлекеттер ата-энелердин эркиндиктерин жана тиешелүү учурларда мыйзамдуу камкорчуларды сыйлоого милдеттенишет, өздөрүнүн жеке ишенимдерине ылайык өз балдарына диний жана адеп-ахлак тарбиясын берүүнү камсыздашат.

ЖСУЭАПТЫН ЧЕГИНҮҮГӨ ЖОЛ БЕРБЕГЕН БАШКА ЭЛЕМЕНТТЕРИ

Жогоруда жазылган укуктарга жана беренелерге толуктоо катары Адам укуктары боюнча комитети, эч бир чегинүүлөр жасалбай турган, керек болсо өзгөчө кырдаалда да чегинүү болбой турган ЖСУЭАП элементтери бар экендигин так белгилейт, анткени алар колдоодо жана укуктарды коргоодо маанилүү болуп эсептелип, укук үстөмдүгү менен мыйзам принцибин сактоону камсыздоо үчүн ЖСУЭАПтын 4-беренеси 2-§ көрсөтүлгөн чегинүүлөргө жол бербейт⁶¹. Бул укуктар, башкача айтканда беренелер төмөндө берилген.

I. 10-берене 1-§

10-берене 1-§ белгилейт:

Эркиндиктен ажыраган бардык адамдар адамга тиешелүү гумандуу мамилеге жана ар-намысынын сыйланышына укуктуу.

Адам укуктары боюнча комитеттин көз карашына ылайык, бул жобо жалпы эл аралык укуктун ченеми болуп саналат жана чегинүүгө жол бербеген 7-беренеге (кыйноолорго тыюу салуу) тыгыз байланыштуу⁶². Мындан тышкары катышуучу – мамлекеттер бардык адамдарга, алардын ичинде эркиндиктен ажыратылган адамдарга гумандуу, алардын адамдык ар-намысын сыйлоо менен мамиле кылуу боюнча өз милдеттеринен чегине алышпайт жана алар түрмөлөрдө ден соолуктун абалына жана медициналык тейлөөнү тиешелүү камсыздоого жана ошондой эле жеке изоляция шартындагы адамдарга жана ушундай шарттарга байланыштуу турмуш-тиричилик зомбулугунун жогору болгон коркунучуна өзгөчө көңүл буруулары зарыл⁶³.

II. Барымтага алууга, уурдоолорго же жашыруун кармоолорго тыюу салуу

Бул тыюусалуулар жалпы эл аралык укуктун ченемдери болуп саналып, алардан керек болсо өзгөчө абал шарттарында да чегинүүгө жол берилбейт⁶⁴.

III. Күч менен орун которууларга тыюу салуу

Калкты депортациялоо же күч менен орун котортуу, башкача айтканда көчүрүү же башка мажбурлоо аракеттеринин объектиси болгон адамдарды алар мыйзамдуу жашаган

61. CCPR/C/128/2, §2 (d)

62. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §13 (a)

63. CCPR/C/128/2, §2 (e)

64. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §13 (b)

аймактардан эч кандай негиздемеси жок күч менен жер котортуу, адамзатка каршы кылмыш болуп эсептелет. Мындай аракеттерге кандай гана болбосун кырдаалдарда тыюу салынган⁶⁵.

IV. 20-берене – согушту пропагандалоого жана улуттук, расалык же диний жек көрүүчүлүк үчүн чыгууларды уюштурууга тыюу салуу

Катышуучу – мамлекеттер ошондой эле эч кандай шартта “улуттук, расалык же диний жек көрүүчүлүктүн пропагандасына, алардын дискриминацияга, касташууга же зордук-зомбулукка түрткү болушуна”⁶⁶, же болбосо жек көрүүчүлүктөн чыгуулар болгон учурда ага жооп катары аракеттерди көрүүгө⁶⁷ жол бербеш керек. Бул контекстте катышуучу – мамлекеттер мындан башка “КОВИД-19 пандемиясына байланыштуу ачык чыгуулар маргиналдашкан конкреттүү же аялуу топторго, анын ичинде азчылыктарга жана чет элдик жарандарга каршы аракеттерге тукурган чыгууларга каршы чараларды көрүшү керек.”⁶⁸

V. 2-берене 3-§ – укуктары бузулган адамдардын укук коргоонун эффективдүү каражатына болгон укуктары

2-берене 3-§ белгилейт:

3. Ушул Пактка катышып жаткан ар бир мамлекет милдеттенет:

а) Кандай гана адам болбосун ушул Пакттагы таанылган укугужанаэркиндигибузулса, укуктук коргоонун эффективдүү каражаты менен, керек болсо бул бузуулар расмий аракет кылган адамдар тарабынан жасалса да камсыз кылууга;

б) Кандай гана адам болбосун ушундай коргоону талап кылса, укуктук коргоого болгон укукту компетенттүү соттук, административдик же мыйзам чыгаруу бийлиги же мамлекеттин укуктук системасында каралган каалаган компетенттүү орган белгилеп жана соттук коргоонун мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүнү камсыз кылууга;

в) компетенттүү бийликтердин укук коргоо каражаттары берилгенде колдонуусун камсыз кылууга.

Жобо бүтүндөй Пакт боюнча ажыратылгыс деп эсептелет, мунун аркасы менен катышуучу – мамлекет керек болсо өзгөчө абалдын шартында да укуктук коргоонун тигил же бул каражаты эффективдүү болушун камсыз кылышы керек⁶⁹.

---

65. *Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §13 (d)*

66. *Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү*

67. *(CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §13 (e)*

68. *CCPR/C/128/2, §2 (e)*

69. *CCPR/C/128/2, §2 (e)*

VI. Негизсиз кармоолордон коргоонун фундаменталдуу кепилдиктери habeas corpus укугу (чектөө чараларын тандоо чечимин кароо үчүн камалган адамдын сотко алынып келүүгө укугу)

Негизсиз кармоолордон коргоонун фундаменталдуу кепилдиктери “чегинүүгө жол бергис” болуп эсептелет, анткени чегинүүлөр уруксат берилген өзгөчө абалда да эркиндиктен ажыратууларды актоого болбойт, алар айрым бир жагдайларда акылга сыярлык жана зарылчылык болуп саналбайт⁷⁰.

Жеке адамдын эркиндигин коргоонун процедуралык кепилдиктери, эч кандай шартта адамга таандык укуктарды коргоону кыйгап өтүүчү чаралардын объектиси боло албайт. “Коргоонун укуктан чегинүүгө жол бербеген контекстинде, анын ичинде 6-7-беренелерде каралган сотко кайрылуу укугу, соттун кайтарууга алуунун мыйзамдуулугу боюнча кечиктирилгис чечим кабыл алуусу, кабыл алынган чегинүүлөр менен кысымга алынбашы керек”⁷¹.

VII. Сот адилеттүүлүгүнүн кепилдиктери

Адам укуктары боюнча комитети, “адилет соттук териштирүү кепилдиги - кандай гана акыбалда болбосун укуктарды коргоону кыйгап өткөн, укуктун чегинүүсүнө алып келген ченемдердин объекти болуусу мүмкүн эмес”⁷² жана “күнөөсүздүк презумпциясын кошкондо да бардык убактарда адилет соттук териштирүүнүн өзөктүү принциптеринен артка чегинүүгө тыюу салынат” деп белгилейт⁷³. Демек, “мыйзамдуулук принцибинен жана укук үстөмдүгүнөн улам адилеттүү соттук териштирүүлөр өзгөчө абал убагында да аткарылышы зарыл” жана “кимдир бирөөнүн кылган кылмышы үчүн сот гана жоопко тартып айыптай алат”⁷⁴.

Мисалга айталы, Пакттын 6-беренеси жалпысынан чегинүүлөргө жол бербегендиктен, өзгөчө абал учурунда өлүм жазасын чегерүүгө алып келген кандай гана соттук териштирүүлөр болбосун, Пакттын жоболоруна шайкеш келип, анын ичинде 14-15-беренелердин бардык талаптарына туура келиши керек⁷⁵. Укуктук коргоонун мындай каражаттары өлүм жазасына байланышкан соттук иштерде адилеттүү сотко болгон укукту, ошондой эле “укукту коргоо үчүн жеткиликтүү эффективдүү чараларды, так айтканда иликтөө, куугунтуктоо, жазалоо үчүн тиешелүү чараларды көрүү милдетин жана жашоого болгон укук бузулган учурда укукту коргоонун жолдору менен камсыздоо” сыяктуу процедуралык кепилдиктерди камтыйт⁷⁶.

70. Адам укугу боюнча комитеттин №35 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/35), §66

71. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §16; Адам укугу боюнча комитеттин №35 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/35), §67

72. Адам укугу боюнча комитеттин №32 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/GC/35); §6

73. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §11

74. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §16

75. Адам укугу боюнча комитеттин №29 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (CCPR/C/21/Rev.1/Add.11), §15

76. Адам укугу боюнча комитеттин №6 Жалпы тартиптеги эскертүүсү (HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol.I)), §67

колдоосу алдында:

**National Endowment
for Democracy**
Supporting freedom around the world

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Federal Department of Foreign Affairs FDFA